

Женски глас

ОРГАН АЛИЈАНСЕ ЖЕНСКИХ ПОКРЕТА У КРАЉЕВИНИ ЈУГОСЛАВИЈИ

УРЕДНИЦИ: <i>Алојзија Штеби,</i> <i>Београд</i> Млетачка ул. бр. 8 Телефон бр. 20-133. ▼▼ <i>Даринка Симоновић,</i> <i>Београд,</i> Негошева ул. бр. 23. Телефон 25-131.	ВЛАСНИК ЗА А.Ж.П. <i>Малица Дедијер</i> <i>Београд,</i> Балкан- ска улица број 9. ▼▼	БЕОГРАД Мај-јуни 1935 г. Год. XVI Бр. 5-6	АДМИНИСТРАЦИЈА: <i>Кнез Михајлова</i> <i>улица бр. 46-1</i> <i>Београд</i> ▼▼	ПРЕТПЛАТА ЗА ГОДИНУ: Дин. 36.— за Југославију; Дин. 50.— за иностранство или 15.— франка. ▼▼ БРОЈ ПОШТАНСКОГ ЧЕКОВ- НОГ РАЧУНА 53191 ● ИЗ- ЛАЗИ СВАКОГ 1. У МЕС.
--	---	--	--	--

САДРЖАЈ

Чланци:	Страна
За женско право гласа	Алојзија Штеби 66
Конгрес Интернационалне алијансе за женско пра- во гласа у Цариграду	Милена Атанацковић 66
Утисци из Цариграда	Јулија Бошковић 69
Интернационална конференција рада	Милена Атанацковић 73
Једна важна интервенција	75
Фељшон:	
Студије о женама:	
V Ика Фројденберг	др. Слава Растовчан 75
Оне . . . моје најверније	Винка Булић 77

Пошито је женски принцип, уошито, у природи стварији од мушког принципа, пошто је женско стварије, што од жене, као првог основа фамилије, зависи и чистиша, и висина, и снага сваког вишег друштва; од каквоће жене, од њена шела и душе, од њена здравља и снаге, од њена васпитања и образовања, од њене чистише и висине, зависи склоп и форма, висина и снага фамилије и сваког друштва људског, народа, државе, човечанства. Жена је последњи социјални темељ и један од првих природних на коме се диже сва историја човека, сав његов прогрес и цивилизација, последњи услов од кога зависи све; и највеће и најјаче социјалне среће и несреће, социјални болови и радосни човекове.

За žensko pravo glasa

Mislimo da je posle junske promene u vladi opravdana nada da će zavladati u našem političkom životu slobodniji pravac. Došao je momenat da ponovo povedemo akciju za žensko pravo glasa. Sve žene, koje su ubedene da je politička ravnopravnost žene sa muškarcem osnovno načelo opšte građanske jednakosti, moraju sada svuda i svakom prilikom širiti razumevanje za važnost ženskog prava glasa. Tajno, opšte, jednako, aktivno i pasivno pravo glasa za žene je deviza koju moramo tumačiti od žene do žene i za koju moramo pridobiti saradnju muškaraca.

Svi složno na posao da skinem sa sebe političko maloletstvo u kome su nas držali iz nerazumljivih razloga.

Beograd

Štebi Alojzija

Конгрес Интернационалне алијансе за женско право гласа у Цариграду

Од 18—25 априла одржан је у Цариграду конгрес Интернационалне феминистичке алијансе на коме су биле заступнице жене из четрдесет земаља свих континената са преко 800 делегата, међу којима и многобројна делегација из Југославије. Делегати, светске јавност и целокупна Турска показали су велико интересовање за рад ове велике женске организације.

Главни циљ Алијансе је борба да жене добију право учешћа у јавном животу свих земаља, заступајући принцип да само жена и мушкарац, просвећени и морално јаки као равноправни чланови људске заједнице могу осигурати човечанству будућност социјалне и економске правде.

Конгрес се држао у старом султановом дворцу Јилдису, који је подигнут да буде седиште деспотизма, — а постао је трибина са које жене траже једнакост и слободу за све, са које оне свечано прокламују равноправност мушкарца и жене као битну потребу човечанства.

Конгрес је отворио у име турске владе гувернер Цариграда, а затим је претседница г-ђа Ешби у своме импресионантном говору изложила положај жене у свету, па се прешло на дневни ред. Конгрес се у главном бавио напорима и методама, које жене у својој борби имају да употребе за политичку и економску

равноправност жене, као и о напорима које феминисткиње улажу за просвећивање жена, да би их што боље припремиле за многоструке дужности као мајке, жене и грађанке.

Да се постигне равноправност жене са мушкарцем, конгрес је поставио следеће захтеве:

1) *Равноправности жене са мушкарцима у грађанском закону.* Изједначити жену у грађанском закону значи осигурати женама и деци бољу будућност. Жена је свесно биће, она мора имати право да располаже својом сопственом имовином, и не сме се по удаји сматрати малолетном и под туторством мужа. Исто тако се жени мора признати право располагања личном зарадом. То је битно право слободног човека, по чему се он разликује од роба, који увек ради само за свога господара. Стога конгрес тражи да се удатој жени у свима земаљама осигура слобода у располагању личном имовином и личном зарадом, а та слобода се сме ограничити само у корист породице, што треба да важи такође за мушкарца.

Сматрајући да интерес породице и деце захтева равноправност родитеља, како у правима тако и у обавезама, конгрес тражи да се сва права детета према родитељима законски обезбеде. Право издржавања, које дете у данашњем друштву најчешће има да тражи од оца, исто као и право супруге за потра-

живање издржавања од мужа, ако она нема личне имовине или зараде, у свима земљама законом су експресивно жени и деци дата, али готово нигде та права нису строго обезбеђена. Стога несавестан отац свуда лако може избећи ову своју обавезу. Да ово право деце и супруге не би остало само мртво слово на хартији, конгрес тражи да се у свима земљама најенергичније ради на томе, да се под строгим законским санкцијама (казне) примора отац на ову обавезу. Успешно решење овога питања очуваће од пропасти многу дете и многу породицу од растурања.

2) Велико интересовање је привукла расправа једног од најгласнијих захтева сваке феминистичке организације — *једнак морал за мушкарца и жену*, који мора бити заснован на међусобном поштовању. У томе правцу се морају аспирирати нове генерације, и у томе смислу морају се доносити нови закони. Жене траже да са себе скину срамоту ропства, која под видом легалне проституције погађа њих најтеже, а стварно је најстрашније ругло човечанства. Стога конгрес захтева да се у свима земљама укине свака законски толерирана проституција.

3) Трећа тачка је било питање *економске равноправности мушкарца и жене*. Економска равноправност је битан услов слободе човека. Стога, док се жени не осигура економска слобода, она не може бити равноправна ни слободна. Девиза „за једнак рад, једнака награда“ мора бити примењена у свима позивима мануелних и интелектуалних радника и радница. Свима препрекама, које се стављају жени у позиву, а нарочито удатој жени, није се ни у једном моменту, ни у једној земљи могао постићи никакав резултат у погледу финансијских и економских побољшања. Напротив, кад год су такве мере биле предузимане, резултат је био негативан: беспослица се само преносила са једне групе радника на другу, а опште прилике остале су исте. Стога је конгрес примио следећу резолуцију:

да би се одбио напад на право жене на рад и зараду,

да би се нарочито заштитиле удате жене од тога напада,

да би се радној жени осигурала сва економска права, и примена досадашњих стечених права, морају се ујединити све напредне снаге жена у свима земљама да организују отпор у томе погледу.

У томе циљу нека се створи у свима земљама стална кооперација свих женских друштава, заједница свих просвећених жена, било

да оне обављају какав позив или не, да се постигне солидарност међу женама без обзира на њихово занимање, без обзира да ли зарађују, или се посвећују само породици. Ту заједницу жена ојачати удруженим снагама просвећенога мушкарца, који је прожет уверењем да равноправност у једноме народу може бити загарантована само онда ако обухвата оба пола људске заједнице.

4) *За задовољавање политичких права жена* конгрес је и овога пута могао констатовати извештај напредак. И поред реакције која се у свету осећа у погледу економског положаја жене, од последњег феминистичког конгреса 1929 године до данас, забележени су успеси у погледу политичког ослобођења жене: две земље Јужне Америке, у којима су жене биле дуго затворене у строгом породичном кругу, Бразилија и Аргентина, изједначиле су жене у политичким правима. Оно што се на овоме конгресу најјаче подвукло, то је победа феминизма у Турској. Турска жена је постигла потпуно изједначење са мушкарцима у политичким и грађанским правима. Седамнаест жена налазе се данас у турском парламенту. Оне су са нама, женама из целог света, аklamирале победу новог духа у новој Турској држави.

Сматрајући да су политичка права свакога грађанина најјача подлога за његов удео и сарадњу у државној заједници, конгрес је закључио да жене морају истрајати у борби за изједначење у политичким правима са мушкарцима у свима земљама.

5) Ступањем у политички живот многих држава, *жене морају допринети да се ојача утицај мирољубивог духа међу народима*. У својој држави жене морају радити на томе, да код свих народа продре свест да је дужност свакога цивилизованог народа да тежи успостављању мирољубивих и пријатељских односа са другим народима, да се развија смисао човечанске солидарности, без обзира на друштвене класе и расе, и да се свима средствима обезбеди ауторитет Лиге народа, која, оставља свакој држави потпуну унутарњу слободу, али тражи да се интернационалне тежње једнога народа простире само догде, док не угрожавају битне животне интересе и правичне тежње другог народа. Само се тако може обезбедити међународни мир, који је главни услов за бољу будућност човечанства.

У резолуцији за мир, која је донета, испољено је гледиште феминисткиња, да рат не проузрокује само економске прилике, већ и

сам менталитет, који у народу постоји. Стога је подједнако важно отклонити све економске узроке рата, као и радити на томе да се пропагира међународни мир. Жене су зато најпованије, и стога оне морају удруженим снагама повести рат против империјализма, а идеја мира мора постати свети рат за жене.

Поред ових питања два дана су посвећена на конгресу студији других питања, која су данас врло актуелна, и која имају директни утицај на судбину и положај жене у друштву и држави.

Прво од тих питања је било: *сјав жене пред економским проблемима данашњице*. У неколико реферата, није се наравно могло ући у многоструке економске проблеме, али су се дотакли утолико, колико стоје у тесној вези са положајем жене. Најинтересантнији реферат је био под-директора Интернационалног бироа рада, г. Морета. Истакнуте су све аномалије нашега доба: хаос у привреди; бескрајно неправедна расподела добара; самовоља произвођача, која се најбоље огледа у томе, што се пале и уништавају произведена добра, као животне намирнице, док се на другој страни гладује. Подвучено је да *економски систем* из основа треба мењати, а све друго што се предузима, само су палиативна средства, која не могу донети стварна побољшања. Под-директор И. б. р. је истакао гледиште те велике међународне институције, која сматра да сва ограничења, која се чине жени у позиву, апсолутно су погрешна и неправична, и за економско и финансиско побољшање не могу имати никаквог резултата. Закључак састанка био је следећи:

конгрес констатује:

а) да многобројни слојеви народа пате од крајњег сиромаштва, недовољне исхране и лишени су неопходних потреба за живот;

б) да нигде не постоји недостатак сировина, радне снаге, средстава за производњу и за обрађивање земље;

в) да проналасци науке стално омогућују повећање производње земље и индустрије, а тиме и опште богатство;

г) да то богатство није доступно већини човечанства;

д) да милиони радника остају без посла а тиме и без средстава за куповину;

стога конгрес захтева да се у целој свету јасно и темељно приступи испитивању на који ће се начин осигурати свима члановима друштва да дођу до зараде, као и студији питања, на који ће се начин осигурати боља и правичнија расподела добара, како би производњу земље и индустрије могли подједнако уживати сви слојеви друштва.

Друго питање, коме се посветила велика пажња, било је: *положај жене под разним облицима владавине*. Овде је истакнуто, нарочито у реферату г-ђе Пламинкове, чехословачког сенатора, да су демократске државе најповољније за изједначење жена са мушкарцима како пред законима, тако и у друштву. По овима питању закључак конгреса је у главном био следећи: ма који облик владавине да једна држава има, жене увек морају тежити томе, да се обезбеди лична слобода, слобода мишљења, и право свих грађана да могу учествовати у управи државе, без обзира на пол.

*

Цариградски феминистички конгрес још једном је манифестовао снагу свесних и просвећених жена, које су указале на огромну супротност факата да све више јача удео жена у јавном животу народа, али исто тако да се све више осећа тежња да се рад жене у јавном животу ограничи само на онај делокруг где радна снага није награђена. Борба жене, у моменту ове тешке беспослице, за право на рад и зараду, мора бити исто толико јака као и њена борба за политичку равноправност.

Данас када се маса људи поводи за фразом „повратите жену у породицу“ — жене морају свесно осетити да је спас наше друштвене заједнице само и томе, да се *жене и мушкарци удруженим снагама боре за бољу расподелу добара у свећу и за шакве међународне политичке односе, који ће свакоме народу и свакоме појединцу омогућити развој свих његових личних способности за добро целине.*

Будућност нације, будућност човечанства зависи само од заједничког и солидарног рада просвећеног човека и просвећене жене. Тим удруженим снагама тежи да осигура рад феминистичка Алијанса.

Београд

Милена Ј. Атанацковић

Утисци из Цариграда

„Турска не жели да буде куриозитет за Европљане и западне народе. Она је земља напретка, будућности, културе“ — те речи једног турског публицисте звониле су нам у ушима, кад се пуни старих предрасуда, автави-зама, романтичарских гуђих утисака а с поде-сетострученим интересовањем кренусмо пут вилинскога града. Путовали смо европском Турском као кроз неку зачарану или уклету земљу. Путуете по неколико сати да једва овде онде угледате високо горе на брегу две три куће. Нигде села, нигде обраћене земље. Гледајући ову пуну земљу сву набреклу од чежње да ју неко преоре, сетисмо се наше херцеговачко-далматинске голети. Сваки педаљ иоле плодне земље онде је брижљиво ограђен и обраћен. Да, кад наши људи и камен гризу, а овде се сатима стере добра и лепа, а пуста земља. Људи као да уопште и нема. Је ли то слика степе, или је то земља која дубоко спава летаргичним сном?

Приближујемо се Цариграду.

Воз стаје. Чаталца. Дотле су дакле наши продрли! После толико година нама је тешко да путујемо у пријатном друштву ових три-десетак сати, а како ли су се они створили овде? Успламтела снага као да не познаје препрека!

И одонда гогово правилно измењивање природне лепоте са страховито бедним насељима, што у већој што у мањој удаљености од Цариграда. Час смо крај мора, час међу јадним, загађеним дрвеним кућерцима. Одакле им само толико дрво?

Нижу се предрађа. На свакој већој и лепшој станици ми бисмо да изађемо мислећи да смо на циљу. Али он нас још увек тек само дозива. Завијамо возом поред Мраморног Мора, поред господских купалишта и сиротинских насеља. И ено — тамо је Стамбул, ено Аја Софије, Ахметове џамије, Сераскер торња, Сераја, Галате, Пере. Час видимо једно, час друго. А свагде, свагде избијају у ваздуху снажна и витка минарета, навешћујући да смо ту, у престоници султана.

Ево, истоварују нас. Ми смо последња екипа југословенске делегације, па нас више и не сликају. Утрпавају нас у аутобусе, да нас пред заједничким хотелом избаце.

Киша је стала. Време тмурно, хладно, у нама топло.

Сместисмо се. Састанак с онима које ра-није стигоше.

Радост, као да смо зато допутовале у Цариград, да се онде нађемо. Конгрес заседа. Службено отварање је тек сутрадан, а већ трећи дан откако се жустро ради по разним седницама. Хајдемо онамо. У Јилдиз. Јилдиз, резиденција последњег „крвавог“ султана. Сад се држе конгреси и велике конференције у њему. Далеко је ван града. Готово као наша Авала. Пређете цео европски део, да му стигнете на подножје. Пролозите кроз неколико импозантних масивних капија, поред многих строгих чувара, вијете се широким серпентинама кроз лепо природни парк разноврзног дрвећа, да стигнете најзад пред конак. Споља није богзна шта — лепа, једноспратна зграда. Али зато изнутра! Како уђете унутра, као да вас настаје. Ако је Мухамед тако ходоа по песку, верујем да му се замео траг. У дубо-ким меканим теписима, губи се сваки наш корак. Сјајно ренесанско степенациште. Иначе сам бели мермер. Зидови с позлаћеном орна-ментиком, стубови од разновојног мермера, златом украшени. Плафони дивне штукатуре. Дворане једна лепша од друге. Зидови исликани и боје нежне, дискретне, ванредно хармоничне. Бескрајна отменост и господство у свему. Ходници пространи, широки, мало тамни, дво-ране су пуне светла. У највећој, свечаној, где је и заседао конгрес, дивни полијелеји и велики кристални свећњаци. Први сусретај с отоман-ским сјајем. Оне, које су ревносно седеле на седницама, осећале су се као у гостима код султана. Сваки поглед кроз прозор одмарао је мозак, очаравао срце: мала језерца, мостићи, травњаци и цветњаци, све се то измењивало са стародревним кедровима, пинијама, чемпре-рима и платанима. Мало даље и дубље плавиво се залив, па опет брежуљак са свима нијансама различитог зеленила — изнад свега небо, час ведро, час прекривено тешким облацима. —

Коликогод смо могле, гледале смо да стигнемо и на разгледање вароши. Ко више, ко мање. Најревносније је конгрес готово заробио. Домаћице, Туркиње, показале су нам оно што засеђује својим блештавилом и лепо-том — три палате својих султана и Босфор. У Јилдизу заседасмо, а свечано нас примише у Долма Бакче и Бејлербеју. Обе су на Бо-сфору само прва с европејске, а друга с азиј-ске стране.

Долма Бакче! Доведоше нас онамо кад се већ спустио сумрак. Проведоше нас кроз неколико сјајних сталактитских капија да изађемо

у мермером поплочану башгу, пуну средоземне флоре. Дугачка мермерна ограда — високи, оријентални, мермерни стубови. Дивота. Стадосмо на тераси, до саме величанствене капције, на коју се улази директно с Босфора. Пред нама је широко степениште које води право у свечану дворану. Туда је наследник султана, отац свију Турака, с највећим поштовањем и љубављу проводио ланске године свога госта југословенског краља.

Погледасмо у свечану дворану; обухвата целу централну зграду од пода па до стропе. Море светла засенило нам је очи. Је ли ово сан или бајка? Једно и друго. Хиљаду и једна ноћ. Све што је оријентална и антикна култура могла да створи, концентрисано је у структури те палате. Налазимо ту све источњачке елементе почев од старих Халдејаца, Мисирапа, Асираца, Перзијанаца, Индијаца, па Грка и нових Латина; сваки је понешто дао да се изгради Долма Бакче. Достојанствено и мирно стоји то ремек дело на мирној, мермером обложеној обали Босфора. Човек умало што не губи свест од толиког светла. И најбогатији дворови највећих западњачких владара сиромашни су спрам овог источњачког сјаја. Па ипак велика је тежина у свему томе. Поред све лепоте не можете се отети једноме осећању: да су ти велелепни свећњаци разнобојног кристала тек овековечене сузе и у кристалу оваплоћени уздихаји милиона потлачених људи. Хоће ли доћи једном време у којем се цивилизација и култура неће развити тек преко згажених телеса безвољно жртвованих људи?

И Аја Софија још увек једнако мајестично стоји као у време великог аутократа Јустинијана.

На католички Ускрс пловиле смо по Босфору. Том приликом упало нам је у очи да су многе школе смештене баш на самој обали. Као затворене рибице трчкарала су деца по великим пространим двориштима и поздрављала нашу лађу. Много свежине и ведрине допирало је од њих.

Европејска обала Босфора насељенија је од азијске. Ту су многе лепе виле, хотели, палате, вртови. Интересантно, романтично утврђење Бебек, што су га Турци подигли пре заузећа Цариграда.

Пловисмо тако између два стара континента са пуно старих и нових осећаја у себи. Хоћемо ли успети да донесемо нешто ново?

Варедно фина, готово оперска музика дочекала нас је у Бејлербеју. Та палата је подигнута да султан у њој прими француску

царицу Евгенију. Европејска је. Сећа на француске дворове рококоа. Богата, раскошна. Салони у разним бојама, дворане, све или у једној боји или у варедно дискретним хармоничним бојама. Мермери о којима нисмо ни сањали — читави блокови прекривају зидове. Теписи огромни, милионске вредности. Обилазећи тим серајима човек најзад осети значење појма „султан“. И пропорције у свима просторијама су такве, да су морале депресионо деловати на сваког поданика. Ниподаштавао га је цео амбијент, па се хтео, не хтео морао бацити на колена и тако се пужући примицао султану што је седео тамо у дну на позлаћеном престолу.

— Е мој Петар Ичко и ти дође овамо да се погађаш за шест стотина гроша, огласи се здрави потомак потлачене али бунтовне раје. Преговориља нам је из срца.

У томе Бејлербеју седео је и као заточеник последњи турски султан. Огромни прозори у свима одајама, олакшавали су му тежак положај. Гдегод се окренете, видик је диван — чини вам се да лебдите над водом у стакленом балону између неба и земље.

Кад смо се враћали, био је пред нама цео стари Стамбул. Варедно лепа његова силуета била је обасјана фином сребрнастом маглицом. И ритко и лако извијала су се из ње минарета чувених џамија. Нешто нарочито топло и интимно дисало је из свега, можда је и царство боже било у нама.

По повратку био је у позоришту митинг за мир, Упало нам је у очи да је било веома много мушкараца онде. И ни трага оној, помало злурадој љубопитљивости с којом наши мушкарци знају да долазе на зборове које организују жене. Био је то код њих чисти интерес да виде те жене из света.

Разгледали смо варош. Чудна смеша Истока и Запада, увек једнако привљчна и занимљива и без оног оријенталног колорита који му је до недавна давала сликовита турска ношња. (Ко жели данас да види фереу и фес, нека дође код нас у Босну; у Турској је више неће наћи). Све се измешало овде: старогрчки пагански и хришћански елемент са јелинстичко-латинским. Хиљадугодишњи чувар старих култура, центар источног хришћанства, царски Константинопољ, уступио је место османлијском полумесецу. И онда најезда нове Европе. — Као да су је виле градили, приметиле је добро једна између нас. И заиста, не знате шта вас се дубље доима: тај суверени његов положај на два континента и готово два мора или дубоки осећај величине и пије-

тета док обилазите по свима тим вековним историјским споменицима. Какав Запад! Цариград је старији од свију западних вароши, Цариград је синтеза Старога и Новог Света, синтеза Истока и Запада, мајстетични споменик светске империје.

На хиподрому смо. Широка, леп трг. Подигао га је Константин Велики 330 г. да онде освети своју престоницу — Нови Рим, како га је он назвао, Константинополис како су га други назвали. (Османлије су га назвале Истамбул — врата блаженства). Кроз цео средњи век на хиподрому се сваке године прослављала годишњица саграђења, онде су се обављале и различите важне државне акције, а вршиле се и трке.

Одмах нас привуче средиште хиподрома 30 м. високи Теодосијев обелиск. (У ствари је то обелиск египатског краља Путмеса III из друге хиљаде пре Христа, кога је Јулијан Апостата донео из Египта). Теодосије је успео да га постави на мермерни сокол, на коме је са све четири стране рељеф што приказује и цара Теодосија с породицом на хиподрому. Све је тако добро очувано, да у први мах чисто сумњате да је оригинално.

Мало даље је змијолики брончани ступ, остатак посвећеног престола, што су га Грци поклонили Делфима на спомен своје победе код Платеје.

Ту је и тзв. Колос, са 30 м. висок обелиск, некад обложен позлаћеним брончаним плочама. Још у X веку упоређивали су га с Родским колосом.

Пролазећи хиподромом било у које доба дана поред свих ових стародревних споменика питате се, јесу ли заиста овуда журили „зелени и плави“, је ли овде планула буна „Ника“ што је пламеном захватила цео царски Бизант? Све је као сан.

С десне стране хиподрома је величанствена џамија султана Ахмеда (поч. XVII века). Најлепша је од свију цариградских џамија. Ма да је врло велика, има нешто необично ведро и грациозно у себи. Шест витких минарета дају јој неку особиту лакоћу. Хармонична је и споља и изнутра. Око централне средишње куполе нанизале су се најпре веће, па све мање полукополе. По четири па по три редом. Кроз високу, сталактитну капију улазите у велико предворје. Унаоколо порткиус са 26 што мермерних што гранитних стубова, два онижа минарета и свом силом малих куполица. И једна врло лепа фонтана је унутра.

Улазите у џамију. Зову је и плава. Високе, глатке стене од белог мермера, прекри-

вене су ванредно лепом плавом и белом фансом. Куполу држе четири велика лука на четири огромна стуба, оздо мермером обложена, више горе исликана плавом орнаментиком.

Купола с полукуполама даје унутрашњости облик грчког крста.

Величанствен је мир. Хармонија структуре и боја улази све више у нас. Кроз високе прозоре преко михраба дубоко у унутрашњости продиру коси зраци сунца.

Кога траже? Нас?

Не, ми смо се нашле.

Мало даље у страни, један верник клања се и моли. Зраци ће понети његову молитву.

— Бақшиш, ханум, бақшиш, салетеше нас при излазу мали турски шврше. Један слађи од другога.

Време је одмичало. Пројурисмо кроз базар — цариградску чаршију — откривену и наткривену. Каква је, да је, интересантна је. Шта ту свега нема, почев од скупоцених дивних ћилимова па до најситнијих кујунџијских радова. Човек треба да удне сву снагу па да не упадне у клопку, да не потроши и последњу пару.

Празник републике је.

По чађавим, олупаним кућерцима — налицју отоманског сјаја, по тесним вијугавим улицицама вију се црвене заставице с полумесецом и звездом. Дупке пун трамваји и читава каравана ведре школске деце, све то јасно говори, колико се Нова Турска радује што живи.

Ата Турк је учинио своје и учиниће још. Турска је добила свога Човека. Он није само вођ, он је симбол културног напретка своје земље. „Од слабе живеле Отоманије Кемал је револуционарним начином створио Турску, јаких, напредних људи“. Толико беде, али и толико вере у будућност нисмо нигде среде као у Цариграду.

Турци се особито поносе свима споменицима које су сачували. Брижљиво раде на рестаурацији старих вредности. Престиж нације је у питању.

Аја Софија је данас већ музеј. Огроман, простран мозаик што су га зимус тек открили, још је сав у разним овојима. Као новорођенче у пеленицама. Али зато нас над царским дверима у нартексу чека онај мозаик Христа, Марије, архангела Михајла и цара Јустинијана. Не знам је ли хришћанска покорност игде тако снажно изражена као баш у овој пози великога цара.

Унутрашњост храма још је и дандањи јединствена по својој архитектури. Нема ту

огромних и масоних стубова као у Ахмедовој џамији, огромна купола стоји високо над вама, да не знате како. Чудо грађевинарства. По легенди су је анђели зидали. У стварности, под њом лебде четири сферама, лица им не видите, но као да чујете лепет снажних крила. У мозаику су.

Храм боје мудрости. На око пуст, а толико богат. Човек би сатима требало да борави у њему, далеко од свију већих туристичких група, да оживи сва историја његова. Сваки камен, свака стопа умела би да прича. Шта се ту све није одиграло? Видесмо и ђавола у мермеру и руку султана освајача и место где је с коњем ступио у цркву и место на коме су поклани свештеници, калуђери и верници, знали смо за златни престо Палеолога и Комнена, као и за велике крунидбене свечаности — од свега тога данас стоје само неми сведоци величине и пада, достојанствени и лепо, многобројни стубови (40 у доњем, 67 у горњем делу). Донесени су из разних старих храмова Мале Азије, Грчке и Италије. Било да су од порфира или зеленог мермера, капители су им од белога мермера.

У сирату пространих лађа, било је у византијско време одељење за жене (gynaeceum). И црквени синоди су се онде држали.

Приступ до Аја Софије споља није леп. Услед разних, касније дозиданих зграда, губи се изблиза сва њена мајестетичност. Жута боја, којом је премазана, квари јој много изглед.

Парадокс. Је ли случај или намера?

Неколико корачаја иза Аја Софије стоји Константинова црквица „божјега мира“ — данас турски ратни музеј — „Аскер“ музеј.

У том музеју који је накрпан успоменама отоманске величине, али и пада — оружјем свих могућих врста, ратним трофејима (и фрагмент једне заставе из косовске битке је онде) фигурама јањичара, војницима и високодостојницима турским, — у апсиди над ликом Кемаловим, испурило се на зиду огроман византијски крст. Стоји онде неприкривен од времена Константиновог.

Неколико корачаја од музеја у пуном светлу последодневног сунца испречила се јаничарска платана као злокобни зуб судбине. Вешала. Као да још сад гледате како се клати опружено тело осуђеника. Снажан је народ који може да се свакодневно потсећа на доба тежине и срамоте!

Недалеко од Аја Софије је Биу Бир Дирек, цистерина са 1001 стубом. Још из доба Јустинијановог. Силазите кроз неку малу неу-

гледну кућицу и наједном сте над водом, међу самим високим, мермерним стубовима. Чамци, као зачарано, подземно царство.

Турбе Махмуда II. Велика осмороугаона гробна капела од белога мермера. У близини џамије Мехмед-паше Соколовића. На некадањем Теодосијевом форуму подигнута је Бајазитова џамија. Унутрашњост јој потсећа на Аја Софију.

У доскорашњем војном министарству данас је универзитет. У главном медицински факултет. Лено држан, још лепше уређен. Сви могући лабораторији, најмодерније инсталирани. Велики број страних научника има да спреми нови кадар младих турских радника Раде пуном паром и ведрим очима гледају у будуност.

Поред универзитета је Сераскер торањ — 60 м. висок. Са његове ватрогасне постаје диван је поглед на све стране. Као на длану видите Стамбул са свима остацима византијског времена, зидовима и аквадуктима, бедемима и утврђењима, Мермерним Морем и Златним Рогом, Босфовом и Скутаријем. Далеко према југоистоку поздрављају вас висока анатољска брда. Иза притворних већа чини вам се као да видите где са Мермерног Мора пристижу грчке тријере са Дарданела у стари Бизантион, онда видите како се опасује Константинов град чврстим бедемима, чујете топот варварских дошљака тамо око Једи-куле и Дринопољских врата, видите страховити покољ и иза тога скидање златних крстова и намештање полумесеца и онда дизање новог краја — Галате и Пере.

Јесу ли освајачи још шта поштедели?

Да, идући према крају Златног Рога, наићи ћемо на малу Кахриџ џамију, пуну ванредних мозаика из живота Христовог и фресака из живота светаца.

Сасма на завршетку Златног Рога је чувена Ејубова џамија. Сама џамија по себи није нарочита, али је Турцима особито света због гроба неког њиховог пророка, странцима особито сликовита по својим предворјима и дивној фананси. Поред ње је и лепо старинско отоманско гробље.

Недалеко на брежуљку кафаница, гласовита по великој романтичарској инспирацији њеног госта Пиера Лотиа. Да се данас Пиер Лоти створи онде, бојим се да би се тешко разочарао. Романтизма у Турској више нема!

Преостаје вам снаге још само за једну највећу џамију — Сулејманију (XVI в.). Сазидео ју је најчувенији турски архитект. Трбало је да засени Аја Софију, па ипак се и

у њој осећа јак утицај Ајин. Најскупоценији грађевни материјал донесен је из Мале Азије, Грчке и Египта да се она изрази. Купола њена није толико широка као Ајина, али је наводно виша. Врло лепо Сулејманово турбе, па турбета доцнијих султана и султанije Кок-солаве. Око предворја колонида од 24 гранитна и порфирна стуба. Двориште је цело обложено мермерним плочама. Стари чепреси и платане унаоколо. Преко пута је музеј Еокаф. Највреднији у погледу отоманске културе. Тек онда човек добија прави појам о њој. Ванредна збирка старих ћилимова и везива, стари повеља, рукописа и књига. Ту човек осети јаче но игде онај дах праве, дубоке отмености, која може тако често да се види по држању и начину многих Турака. Управо нас је поразила та отменост, да већ не говорим о великој врло учтивој љубазности свију Турака.

У Еокафу се чувају сви султанови хатишерифи и фермани, а све је изложено са толико достојанствене дискреције, да вас мора задивити.

Што се музеја тиче, ванредно је леп и Нови отомански музеј, у њему је (у две зграде) изложено све што је Цариград умео да сачува од ранијих култура. Ту су старине асирско-вавилонске, хетитске, египатске, феничанске, кипарске, грчке, римске, византијске и исламске. Осим тога дивна збирка источњачке керамичка стакла и порцулана. На још веће, управо вртоглаво богатство старих султана наћи ћемо у самом правом Серају, најстаријем седишту султана. Ту се тек виде сви они поклони и предмети из бајке. Али ту је и сва она беда старотурског живота у султановом харему и на његовом двору. Град контраста! Најшири хоризонти, најскученији видичи. Најсјајније палате, најбеднији кућерди. Није било лако, створити овде нешто ново. Да, заиста, нико не може да потцењује

велики напредак једног народа који се подигао из дубоке таме у коју је био затворен.

Шта треба још да кажемо? Да нас је лудо детњасто одушевљење зграбило кад смо у Скутарију осетили под ногама азијско тле, да смо у сам час Врбце поздрављали нашу децу, која су у тај мах са звончићима у руци и око врата шетала улицама „другога континента“, да смо се опијали топлим мирисом свију расцветаних цбунова средоземних макија воzeћи се око дивног острва Принкипа, леголетовалишта отмених Цариграђана. Мраморно Море било је заиста мермерно, мирисали су стари чепреси и агаве, и све нас је потсећало на нашу Далмацију и њено бистро плаво Јадранско Море.

Освежене, одморне кренусмо се натраг у домовину. Као најлепша попутница из Турске биле су нам речи Талих Рифке-а којима је оцртао Анкару, то срце и тежиште нове Турске:

„Ако вас је напустила хроброст, ако вас муче визије у који је запао свет после рата, дођите у Анкару. Атмосфера која влада у њој, доказаће вам шта се да учинити уједињеном вољом целог једног народа. Онде ћете добити нов елан и нову енергију. Видећете оно што се не може нигде видети: у свакој ситуацији, у сваком кутку, у сваком засађеном дрвету или положеном тамељу опипљиво и јасно, огромно буђење једне нације. Пред вашим очима манифестоваће се буран и пун енергије живот једне земље, коју су још пре неколико деценија највећи писци прогласили мртвом и покопаном. Манифестоваће се онде живот који клија свуда: нада, идеали, смелост, вера, оптимизам.

У Анкари ћете удахнути атмосферу стварања и осетити једно велико „ја“ пуно карактера и воље за животом.“

Београд

Јулија Бошковић.

Internacionalna konferencija rada

У јуну је одржано годишње заседање Internationalne konferencije rada у Ženevi. На овом годишњем заседању је било у делегацијама разних држава 16 жена, од којих су биле 4 владине делегати, 1 то из Sjedinjenih Država Severne Amerike, Švedske, Norveške и Nove Zelandije; 9 жена као владине експерти и 3 žene kao radнички експерти. Gđa Grace Abbott, poznata organizatorка и dugogodišnji шеф државног бироа за заштиту

деце у Sjedinjenim Državama Severne Amerike, а сада професор на чикашком универзитету, била је шеф делегације своје државе. С обзиром на број жена владиних делегата, ова конференција је била најmarketнија, пошто су први пут четри државе имале за делегате žene.

Питања која су на овом годишњем дневном реду нарочито интересовала женске организације била су: конвенција за забрану рада жена у под-

zemnim radovima, i pitanje nezaposlenosti omladine i mladih ljudi. Na čelu komisija koje su raspravljale ova pitanja, bile su izabrane za predsednice žene, i to: za predsednicu komisije za rad žena u podzemnim radovima, Holandanka gđa. Stemberg, a za predsednicu komisije, koja se bavila pitanjem nezaposlenosti omladine, gđa. Abbott.

U ovome članku nećemo ulaziti u detalje rada ovogodišnjeg zasedanja, koje je bilo vrlo interesantno, već želimo samo da iznesemo neke značajne pojedinosti.

Jednoglasno je primljena konvencija za zabranu noćnog rada žena u rudnicima. Prilikom debate naročito je bilo razmimoilaženja u pogledu izuzetka koji su traženi da se u tekstu konvencije naglase. Naime, zahtevano je da se zabrana odnosi samo na žene manuelne radnice, a da se izuzmu sve ostale kategorije žena, koje mogu biti zaposlene u rudarskim preduzećima: to jest žene koje moraju po prirodi svoga posla ili radi svojih studija silaziti u podzemlje. Ovi izuzeci su zahtevani iz razloga što se htela ograničiti zabrana na najmanju meru, a to je samo za one radnice koje sve vreme svoga posla moraju provesti u podzemnim radovima. Ma da je rad u rudnicima ubitačan za radnike oba pola, za žene je taj rad naročito škodljiv s obzirom na njihovu konstituciju i njihovu prirodnu funkciju. Na kraju konvencija je usvojena sa ovako široko formulisanim izuzecima.

Drugo pitanje, nezaposlenost omladine, bilo je u biru rada dugo studirano. Uglavnom se raspravljalo o teškom problemu, nepoznatom pre današnjeg doba, da ogroman broj mladih muškaraca i žena posle svršenih studija, ili posle završene obuke u zanatima, luta gladna u najvećoj nevolji, bez mogućnosti da se zaposli. Isto tako ogroman broj dece, u doba kada treba da stupi na zanaat, nema mogućnosti da ga uči, niti ima mogućnosti da prođu školovanje. Teške posledice ovakvog stanja, demoralizacije i krajnja beda koja zahvata redove omladine, veoma su opasne za budućnost čovečanstva. Konferencija se bavila naročito pitanjem na koji način da se ove prilike poprave, da se zaštiti omladina od demoralizacije i fizičkog propadanja, na koji način da joj se osigura priprema za život i pristojno uposlenje.

Ne ulazeći za sada u detalje rada ove komisije, kao i u rasmatranje donetih odluka, napomenućemo samo dva momenta koji su za nas od naročitog interesa. Prvi je ovaj: Internacionalna federacija hrišćanskih sindikata pokušavala je da iznese pred konferenciju zahtev da donese odluku da treba smanjiti uposlavanje udatih žena,

kako bi se na taj način stvorila mogućnost za uposlenje omladine. Holandski radnički delegat, član ove federacije, je obrazložio ovaj zahtev u komisiji, ali ubeđenje svih prisutnih je bilo tako odlučno protivno ovom apsurdnom predlogu, da je predlog odbačen čak bez ikakve diskusije. Na plenarnoj sednici konferencije pokušao je ovaj isti delegat još jednom da izloži svoj predlog, ali je ostao sasvim usamljen, tako da je njegov predlog potpuno propao. Treba podvući da predlog nije bio odbačen, već mnogo gore, *o njemu konferencija nije htela čak ni diskutovati.*

Po ovome pitanju se završio rad time, što je bila primljena preporuka koja daje državama upute za čitav niz mera koje kao hitne treba države da preduzmu radi suzbijanja nezaposlenosti omladine. O svemu tome izvešću naše čitaoce u idućem broju lista.

Druga stvar koja je od naročitog interesa za nas, to je peticija koju je uputila Internacionalna alijansa za žensko pravo glasa direktoru Internacionalnog biroa rada za ovogodišnju konferenciju, i to posle kongresa u Carigradu. Ovu peticiju potpisalo je još osam internacionalnih ženskih organizacija i preko četrdeset nacionalnih feminističkih organizacija, među kojima i naša Alijansa Ženskih pokreta i Jugoslovenski ženski savez. Ta peticija glasi:

I. A) Na dnevni red konferencije je stavljeno pitanje nezaposlenosti omladine.

B) Internacionalna federacija hrišćanskih sindikata uzela je inicijativu da traži od internacionalne konferencije rada moralnu i materijalnu potporu u cilju da se izmeni današnji teški položaj nezaposlene omladine. Da bi se to postiglo među ostalim sredstvima, federacija preporučuje primenu specijalnog nacrtu rada koji će voditi računa o fizičkim sposobnostima, profesionalnom formiranju i pravima čoveka.

C) Pomenuta federacija tražila je između ostalog (i: 1.) da se rad udatih žena reguliše tako da se olakša materama povratak u porodicu; 2.) zabranu da žene mogu zauzimati posao muškaraca.

Na ove predloge pomenute federacije ističemo:

II. Da moraju biti osnovna prava čoveka ista za muškarca i ženu, bilo da je žena udata ili ne.

III. Oduzeti ženi pravo da može zaradivati posle udaje, znači oduzeti joj jedno od najosnovnijih prava čovekovih.

IV. Oduzeti ženi pravo da može prepuzeti neki rad koji je dotle obavljao muškarac, znači isto tako oduzeti joj osnovno pravo čoveka, i učiniti da postane rad monopol muškaraca.

V. Rad koji se jednoj osobi daje s obzirom na njen pol, a ne s obzirom na njene sposobnosti, ne može biti dobar rad.

VI. Stoga potpisane organizacije traže od Internacionalne konferencije rada da se izjasni:

1.) Da je pravo zarade jedno od najosnovnijih prava svakog čovjeka.

2.) Da to pravo ne sme biti oduzeto članu društva zbog pola kome pripada, ni zbog udaje.

3.) Da je nezaposlenost po svima svojim posledicama — fizičkim, ekonomskim i moralnim — podjednako teška kako za muškarce tako za žene.

Pored ove peticije, konferenciji su predale peticije u istom smislu i Federacija univerzitetski obrazovanih žena, Internacionalna organizacija žena u slobodnim profesijama, Internacionalna organizacija žena advokata i žena zaposlenih u sudovima i Internacionalni savez nudilja. Takođe

sve omladinske internacionalne organizacije uputile su svoje uzbuđljive pretstavke, sa ogorčenim apelom da konferencija donese zaključak koji će obezbediti omladini pravo da može zarađivati čim svrši svoje profesionalno obrazovanje, intelektualno ili manuelno. Peticije omladine bile su predate konferenciji 5 juna od predstavnika pojedinih njihovih organizacija. Predstavnici su u kratkim govorima izložili patnje, težnje i očekivanja omladine celoga sveta čije su oči uprte u rad ove konferencije.

Konferencija se dugo i iscrpno bavila pitanjem nezaposlenosti omladine, ali svima nama, učesnicima na konferenciji, ostao je težak utisak da smo još vrlo, vrlo daleko od rešenja jednog od najtežih problema današnjice — dati rada i zaradu svakom sposobnom članu društva. Šta će nam doneti skora budućnost?

Beograd

Milena Atanacković

Jedna važna intervencija

Pretstavnice Ženskog pokreta i Jugoslovenskog ženskog saveza bile su ovih dana u Narodnoj skupštini da predaju članovima finansijskog odbora rezoluciju da se potpuno ukinu poznate lanjske „Izmene o uredbi dodacima na skupoću“. Narodni poslanici, s kojim su razgovarale pretstavnice naših organizacija, obećali su da će izići našim zahtevima u susret. Nadajmo se da će nam njihova obećanja doneti dobre rezultate.

FELJTON

STUDIJE O ŽENAMA

Ika Freudenberg

U povijesti ženskoga pokreta bilo je mnogo žena, koje su radile, trpjele, trijumfirale, a danas su pale potpuno u zaborav. U toj je povijesti svijetao lik — Ika Freudenberg.

Odrasla je u Wisbadenu u dobrim materijalnim prilikama. Dva ju momenta karakteriziraju: velika odanost glazbi, koja je ispunjala jedan dio potreba ove bogate ličnosti, a koju je ona gajila gotovo kao zvanje — i velika samilost za patnje i boli ljudske. Gledajući godinama teške bolove svoje bolesne prijateljice, koju je upravo materinski njegovala, razvila je u sebi do najvećeg stepena onu samilost, koja obuhvata sve bijedne i potlačene: Ona veli: „Ta samilost često čini čovjeka neposobnim za svaku krutost, koja je katkad u životu ipak potrebna i pravedna.“ Za Iku Freudenberg međjutim nije bilo opasnosti, da njeno toplo srce postane plačljivo ili boležljivo—osjećajno. Ona je daleko od svake sentimentalnosti.

Kako je ušla Ika Freudenberg u ženski pokret? Iskusiła je sve zapreke, koje stoje na putu ženskom obrazovanju. Osjetila je kako se muškarci čude zahtjevu žena za spoznajom. Povrijedilo ju je što je svijet sumnjao da su te težnje ozbiljne. U njenom vlastitom životu nije bilo teškog nezadovoljstva niti velikih katastrofa. Njenu neispunjenu životnu čežnju ispunjavala je nježna briga oko bolesnih prijatelja, i sreća koju joj je pružala muzika. Za sebe nije nikada ništa tražila. U ovakvoj neovisnoj poziciji i sa svojim gledanjem na svijet, puna samilosti na bližnjega a naročito za žene, morala je postati socijalni vođa i organizator ženskoga pokreta.

Ženski pokret zahtijeva kao malo koji drugi pokret potpunu ličnost. Slabe ili nikakve ličnosti upravljaju i vode taj pokret na jedan tako banalan i surov način, da se ne smijemo čuditi *otporu* vrijednih i istinski obrazovanih ljudi. U riječima, zahtjevima i u nastupu Ike Freudenberg bilo je toliko osjećaja i nježnosti, da je vanredno jako utjecala baš na osjetljivije i otmjenije pri-

rode. Kraj velike topline i osjećanosti, kraj intenzivne predanosti za ideju ili stvar, čuđimo se, kolikogod je još stvarnog interesa imala za sva politička i socijalna pitanja. Imajući toplo srce, mnogo razumijevanja za slabosti ljudske, bistar pogled na život i praktički smisao za rad — bila je s tim odlikama kao predestinirana da bude od 1894 kroz gotovo dva decenija vođa bavarskog ženskog pokreta u Münchenu. Krug münchenških žena zauzima neki posebni položaj u ženskom pokretu. Te žene se nastoje osloboditi konvencionalnosti, pa traže slobodnije životne oblike. Hoće se osloboditi podložnosti, pa traže živu saradnju na svakom području. To su jaki temperamenti, umjetničke naravi, topla srca, a prepune raspoloženja, snage, humora, duha i ukusa. U tom krugu sudjeluju i spisateljice Helene Böhlau, Gabriele Reuter, Frieda von Bülow i dr., i mnogi umjetnici, učenjaci i političari.

Dvije godine iza njenog dolaska u München postala je Ika Freudenberg pretsjedinica udruženja, koje se zvalo „Verein für die geistigen Interessen der Frau“. Ona je vodila tu organizaciju upravo s nekim umjetničkim raspoloženjem. Svladavala je potpuno probleme ženskog obrazovanja, pitanje ženskih poziva, probleme političkih i socijalnih zahtjeva žena; a sva je ta pitanja izradivala u svom udruženju sa uvijek jednakom živom saradnjom znajući da izbjie i iz dosadne i suhe građe interesantne note. Bila je uvijek puna zanos a svježine. Svaka priredba, svaki i najjednostavniji društveni sastanak bio je posao primae qualitatıs, uvijek detaljno promišljen i pomno pripravljen s obzirom na sadržaj i svrhu. U vodstvo društva, u vodjenje diskusije, čak i u prikazivanje govornika publici itd. unosila je svu svoju bogatu dušu, sav svoj zanosni interes, svu svoju društvenu finoću i ljupkost. Mnogo je pazila na lijepi i društveni ton u saobraćaju članova udruženja, i kad bi se nešto neugodno desilo, ona se kao pretsjedinica osjećala odgovornom i sebe zbog toga izmučila do krajnosti. Pred javnošću je imala uvek respekta i zahijevala da se stupa pred javnost sva sa vriednim i izradjenim stvarima. Mrzilo ju je i mućilo ju kad je publika ostajala neraspoločena i mlaka.

Spomenuto žensko udruženje u Münchenu, iz kojega se kasnije razvio „Savez bavarskih ženskih društava“, bilo je centar najživljeg rada. Iz njegove sredine niknule su mnoge krasne socijalne ustanove kao stanica za pravnu zaštitu, institut za socijalni rad, organizacija konobarica i druge.

Iako se društvo nije politički opredijelilo, u njemu je vladao duh zanosnog liberalizma, kakav je propovijedao tada Friedrich Naumann. Za jednog velikog predavanja u Münchenu, u kojem je Naumann zastupao Marxovo materijalističko mi-

šljenje o ženskom pitanju, Ika Freudenberg ustala je i hrabro branila svoje stanovište. Nije to bila mala stvar usprotiviti se takvom autoritetu, kome je cijeli intelektualni svijet Münchena povladjivao, po gotovo kad se zna da je Ika Freudenberg u javnosti bila uvijek strašljiva i malodušna. Karakteristična je crta njenog bića, da je mnogo trpjela uslijed te svoje naravi i da je javno nastupati znaćilo za nju — žrtvovati se. Gertrud Bäumer veli: „Te su žrtve najdragocijenije blago najplemenitijih i najuslobljenijih radnica u povijesti ženskoga pokreta.“

Djelo, koje smo u malim konturama započeli, a koje neprestano raste i napreduje, može da optereti svoga vođu teže i neumoljivije nego ikoja druga dužnost. Tako dolazi često do tvenja, odricanja i teških društvenih konflikata. Za čovjeka osjetljiva, savjesna i nervozna, kao što je Ika Freudenberg bila, nastaje atmosfera teškog nemira i duševne dileme. Ika Freudenberg željela je da probuje svoje znanje, čeznula je za umjetničkim užicima, imala je živu potrebu za mirom i samoćom (nach Fürsichsein). Njezin umjetnički životni osjećaj trpio je mnogo pod „vječnim zaposlenjem“. Kako je s jedne strane njena radost na javnom radu bila prirodna i spontana, tako se u obilju dužnosti i odgovornosti s velikom boli odrekla unutarnjeg mira i spokojstva. K tome je još došao intenzivni osjećaj odgovornosti. Nitko je nije mogao utješiti zbog kakve pogrješke ili neuspjeha, kad je krivnju sebi pripisivala. A to je činila uvijek. Ova neumoljiva i bezobzirna kritika prema samoj sebi bila je možda najotmenija crta njene ličnosti. A to njeno svojstvo ljudi su zlorabili i iskorišćivali kao i jedinu njenu pogrješku, koju je imala kao organizatorka, naime da moralno procjenjuje prosječne ljude.

Prema estetskoj i čudorednoj surovosti javnog života bila je sasvim bespomoćna, mnogo više, nego su to prema njenom sigurnom držanju mogli zaključivati i oni, koji su joj bili najbliži. Zbog svog strogog osjećaja dužnosti, svoga takta i svoje osjetljivosti ona je često muku mućila. Sama je to stanje okistila slabošću, koja je nastala zato što je nevješta i trom a što je kasno ušla u taj veliki pokret. Gertrud Bäumer medjutim veli: „Ich möchte diese geheime Pein eher als die Schmerzen eines „Gewissens der Zukunft“ ansehen, und mir scheint, wir müssten versuchen — gerade auch die, die einen Puff vertragen können — das öffentliche Leben, oder wenigstens unser weibliches Stück davon, besser auf die feineren und empfindlicheren Menschen abzustimmen, für die es heute in so vieler Hinsicht noch eine Tortur ist.“

Medjutim je u Ika Freudenberg bilo mnogo jakosti, da ne pokaže drugima te muke i da

jednim neobičnim humorom prekrije konačno sve depresije i sve muke svoje. Vedrom ironijom, koju je zadržala do zadnjeg časa života, znala je ismijati i samu sebe.

Ika Freudenberg ispisala je čitave bilježnice s opaskama o onome što je čitala i o čemu je razmišljala. To su svjedoci napornog rada autodiktata, koji je svim intenzitetom pokušao da se vine u najviše sfere znanja. S tim studijem nije htjela postići nikakvu posebnu svrhu. Ona je htjela doći samo do *spoznaje*. Kakvo je bilo ushićenje za nju, kakva duboka sreća, kad se njena spoznaja širila, kad je zamršena pitanja shvatila i riješila! Volkman sa svojom knjigom „Die Grenzen der Künste“ znao ju je očarati. U filozofiji bili su joj bliži od drugih — Schopenhauer i Nietzsche, jer su oni „pjesnički filozofirali, jer su bili osjećajni mislioci. Njena narav nije imala simpatije za čisti razum Kantov, za ukočene principe, za tvrdi dualizam. Ništa čovječnost, puna nježnosti i razumijevanja, nije dopuštala da život promatramo i upravljamo sa gledišta suhih apstrakcija i tvrdih principa. Gertrud Bäumer priznaje da je jedan od najjačih utjecaja, kojih je svijesna, izvela na nju Ika Freudenberg i to gotovo nečujno i kao samo od sebe. Mladenački-rigorozno i etički dogmatično stanovište, koje je postavila Gertrud Bäumer prema životnim pitanjima, ustupalo je pod utjecajem Ike Freudenberg pomalo mjesto blažem i opreznijem prosuđivanju čovjeka i svijeta.

Ova simpatična crta, ova sasvim lična nota nalazi se često u djelima Ike Freudenberg. Ona je puna razumijevanja za događaje i ljude i nikad neće krutu teoriju na njih primijeniti. U tom je pogledu karakteristično njeno djelo „Die Frau und die Kultur des öffentlichen Lebens“.

Poezija i znanstvena literatura bile su joj neiscrpljivo vrelo zadovoljstva. Uživala je u Getheovim pjesmama i Platonovim „Dijalogima“. Udabila se u Naumannovo djelo „Neudeutsche Wirtschaftspolitik“, Simmels-ovo „Philosophie des Geldes“ i mnoga druga. Neobično simpatiju je imala za pisma, dnevnike i prikaze iz kruga: Nietzsche, Wagner, Bülow. Wagnerova autobiografija, koju je čitala u posljednjem ljetu svoga života, toliko ju je uzбудila, da je zaboravila na vlastiti život i bolovanje svoje. Ovako zanijeti i uzbuditi može jedna knjiga samo onoga čovjeka, kome knjiga nije samo „literatura“, samo onoga, tko umije proživjeti djelo, kako ga je pisac proživio. Ika Freudenberg znala je stvaralački gledati i sve plastički proživjeti. Zato je drugovanje s njome bilo zanosno i sunčano. Sve joj je bilo važno i živo, sve puno izražaja i duše. U prirodila je uvijek raspoložena i vedra. Bujna ljetna noć, ladja na moru, seljački ples uz primitivnu

muziku, zdenac obrastao divnim cvijećem u kakvom južno-tirolskom gradiću, samotni hotel u türinškoj šumi, Michelangelova Pietà itd., sve je to duboko utjecalo na njenu dušu. Bili su upravo religiozni akordi, s kojima je reagirala na ove dojmove. Bila je pjesnik, koji nije nikad zapjevao. Gertrud Bäumer veli za nju: „Sie war keiner von diesen geräuschvollen Temperamentsmenschen, die in jedem Kreise, in den sie eintreten, die Luft mit ihren Ansprüchen erfüllen und das Zusammensein beherrschen. Aber es war kein Weniger, sondern ein *Mehr* an innerer Bewegtheit, das sie stiller und gesammelter macht: eine ungemein entwickelte Feinfühligkeit für die Seele anderer, mit denen sie, sich selbst vergessend, zu leben anfang, wenn sie mit ihnen in Berührung kam.“

Bäumerova svršava ovu studiju ovim riječima: „Ein Liebender des Lebens sein“ — das war ihr geckenk in jedem Bereich: dem des Gedankens und des Gefühls, der Kunst und der Natur, der Anteilnahme am grossen Geschehen und der praktischen schaffenden Arbeit. Und im Zusammensein mit ihr ist jeder, der ihr nahe kam, ein Liebender des Lebens geworden: das war das Glück, das sie schenken konnte.“

Zagreb

Dr Slava Rastvočan

One... moje najvjernije

Čitala sam jednom da je neka bogata Amerikanka ostavila cio svoj imetak svojoj služavci, i to samo stoga, da i ova, kad postane bogata, osjeti sve one grozote i muke od svoje služavke, koje je ona od nje osjetila.

Takva osveta moguća je samo u Americi. Ta novinarska patka potsjetila me na jednog Francuza koji, prolazeći jednim našim pazarom vidio je toliko veselih, mladih devojaka, pa se čudom čudio da mi u Dalmaciji možemo još i danas, da sebi pripuštimo u tolikoj mjeri taj patrijarhalni luksuz od pomoćnice u kućanstvu.

— Ja živim sa starom majkom — govorio mi je — i koliko nas muke stoji naše čeljade od povjerenja. A ipak mislim da im mi pružamo veće pogodnosti od vas. Naša kuharica, vidite, ima tri puta sedmično izlaz, jedan od tih prima ona svoje prijateljice kod sebe na čajanku, razumije se na naša troškove, i svaku godinu ima mjesec dana dopusta uz plaću. O sobarici da i ne govorim. Te su kod nas fine dame. Jedna od tih, nakon što je razgledala stan, nije htjela da ostane kod nas, jer da nemamo glasovira. Ona da je od prirode muzikalna i slobodne časove želela bi da vježba.

Biće da sam se tome srdačno nasmijala, jer nakon par mjeseci primam od njegove majke pismo u kome mi, između ostalog piše: — Kod nas u kući je ponovno lom. Naša kuharica, nakon

što nam je dala „ultimatum“, koji mi nismo mogli da primimo, ostavila nas je. Na mukama smo sa ovima što nam se nude. Plaćamo ih tristope-deset franaka (oko 800 dinara), podvostručeno sa blagoslovom koji ona sebi nadoknadi kod kupovine, a čini mi se da vam je poznata čajanka, dopust i ostalo. Pa ipak kad je moj sin postavio jednog od njih pitanje:

Znate li praviti slatkiše?

— Pa ako vi baš volite, Monsieur, lako je to naći u slastičarnici, — glasio je odgovor.

Drugo: — Što ste Vi radili do sada?

— Ali, Monsieur, Vi me zbunjujete, zar da vama polažem račun što sam ja radila do sada?

Trećoj: Vi mi pokazujete vaše svjedodžbe, ali iz njih se razabire da nigde niste istrajali više od jedan, dva mjeseca?

— Zar Vi mislite da ću se ja nervirati uvijek na jednom te istom mjestu? U mojih 17 godina službe nigde nisam ostala više od tri mjeseca. —

Ne čini li Vam se da sve ovo liči na vode-vile... blago Vama u toj lijepoj Dalmaciji kad možete da držite poslužu za vaš interieur...

Ova riječ „blago vama“ izazvala je u meni odjednom predočbu o cijeloj onoj galeriji tipova mojih dugogodišnjih pratilica života. Istina, nijedna od njih nije naličila na ove samostalne i pune zahtjeva Francuzice, ali za to... bilo ih je i kod mene...

Samo kad se sjetim za vrijeme rata Pepine sa tri zaručnika u isto vrijeme. Mornar u Puli, vojak na galičijskoj fronti i redar u mjestu. Sva trojica uniformisana. To je bila Pepini na slabost. Za Božić sav sakupljeni novac potrošila bi u darove. Do ponoći smotavala bi šarenske omote. Onaj fini sa bijelim rupčićima i šarenim čarapama i cigaretama putovao bi u Pulu. Za galičijskog gladnog vojnika na frontu punila se košarica bjelih kolača, teškom mukom stečenih, pa, pekmez, slanine, vunene rukavice, sve stvari koje će ga siromaha okrijepiti i odbraniti od leda i zime po onim beskrajnim ruskim pustarama.

A redar, taj bi našao svoju „božićnicu“ u toplom izljevju Pepininog srca.

— Ali, Pepina, šta to radite? — prekorila bih je katkada — vrati li se koji od njih, što će biti od Vas.

— Ah, za to me ne boli glava, to je najlakša stvar — odgovorila bi ona.

Ta i onako je držala redara samo da joj čekanje dopusta ne bude nesnošljivo.

I jednoga dana...

— Francek moj mili, Francek moj jedini, — vratila se sa trga sva uplakana sa ratnom dopisnicom u ruci. Jauk i lelek za Francekom. Francek je na ruskoj fronti poginuo. Njegov drug šalje njegovoj vjernoj zaručnici tu žalosnu vijest. Cio dan živčani napadaji, plač i žalost.

A kad se do koji dan smirila, veli ona meni:

— Vidite gospodo, da sam Vas slušala i samo Franceka držala, što bi sada?

Ali ni mornar, ni redar nisu se u njenom srcu dugo ogrijali. Došli Talijani, majstori ljubavi, i to su malo, toplo, više materinsko nego ljubavno, srce Pepinino posvema rasparčali.

*

A što da pričam o staroj Perini? Š njom, postarijom, barem neću imati tih ljubavnih nezgoda, mislila sam kad sam je uzimala. Ali ne znam što je bilo gore: Perina je svaki svoj polagani posao popraćala mudrim rečenicama:

— Moja je dužnost da slušam, a Vaša je dužnost da znadete zapovijedati.

Taj „znadete“ zvučao bi kao prekor. Pri tome bi se ukočila, zaokružila očima, prekrizila ruke na prsima, te je izgledala kao da izgovara djelo skrušenja.

— Valja biti blaga i ponizna srca — to je bila njena omiljena rečenica. A ta blagost ispoljila se jedno jutro u ovome: Dan prije nam je mlekarica donijela tako mlijeko da smo ga pro-lili. Perina je pošla da kupi drugo, ali, kako je nespretna, razbila joj se boca, i mi smo taj dan ostali bez mlijeka. Cijeli božji dan ona je o tome mumljala. Sutra, čim je došla mlekarica, napala ju je na takav histeričan način da plati i bocu i mlijeko što je ona radi njezine krivice razbila, da se ova prepala i netragom pobjegla. A mi smo, zahvaleć Perinijoj blagosti, i drugo jutro ostali bez mlijeka.

Jedina njena pasija bile su kokoši. Ure i ure bi se s njima razgovarala, a katkada bi mi sa najmilijom „biserkom“ u naručju došla u sobu. Ja bih hinila da je ne vidim, a ona bi me zapitala:

— Što Vi to, gospodo, uvijek čitate, pripovijedite i meni štogod lijepa što ste pročitali!

Njezina naivnost bi me razoružala, i videć je s kokom u ruci, ako bi bila od volje, stala bi da joj pričam:

Bila je jedan put jedna vila koja je izgubila svoj derdan od bisera. Gorko je za njim plzкала i molila šumskog boga da joj ga nađe. Lutajući šumom naiđe na malo zalutalo pile koje je jedva bilo opahuljilo. Pile je drhtalo od zime i straha, jer ga gordi pjetao progoni. Vili se si-roče sažali i uzme ga u svoj naručaj, a kako su joj niz lice ronile suze, svaka od njih padala je na to sitno pahuljavo perje. I gle čuda, na toplim percima malog pilenca viline suze su se pretvarale u biser. Presrećna vila stade da skuplja bijelo biserje, ali kako bi ona zrnce strgla, na svakom percu ostala bi bijela mrlja.

I od tog dana šumski bog stvori novu koku i nazva je „biserkom“.

Perini se vrlo svidjela ova priča, samo se nije mogla nikako pomiriti sa tim nekim šumskim bogom

— Jer bog je na nebu i samo jedan — uzdigla bi Perina kažiprst prema nebu i proročkim glasom završila.

Stara Perina me sjeća i na onu još stariju, najstariju od svih mojih sluga Noku iz Budve. Budva je za me bila najljepše mesto na kugli zemaljskoj, ne samo radi prirodnih ljepota, već stoga što u njoj nije bilo ni gospodara ni slugu. Barem ne prije rata. Tamo su svi bili gospodari po onoj venecijanskoj: — zapovijedaj sam i služi se sam. Svaka bolja obitelj imala je svoje kmetove, a mi činovnici, ako nismo svoju posugu doveli sobom, morali smo da radimo i služimo se sami. Jedva jedvice nekako pronaдох staru Noku, Crnogorku, ženu starog Bogdana, koji je iza budvanske kule na žalü sušio volujske kože. To sam zapamtila stoga što je Noka uvijek taj zadah kože za sobom ostavljala. Bila je puna volje da mi ugada i ako, veli, nije nikad u životu služila.

U Budvi nijedna kuća tada nije imala parketa, i kako je u mene pod bio uljem namazan, to sam ga ja kao parket čistila. Uvjerenä da Noka ovakav posao nije nikad u životu vidla, stanem da joj tumačim kako se ima da radi.

— Gospodo, znam ja to rabotat! — ona će meni.

I tako ga je lijepo isträla, da se sav sjao.

— A gde ste vi to Noka naučili?

— U moga gospodara. —

— A ko je bio taj Vaš gospodar, kad niste nigdje služili.

— A Knjaz Nikola, gospodo. —

— Šta, Vi ste u Kralja Nikole služili, — začudim se ja.

— Ja c'aše čuvat mu ovce, a kad bi Oni došli u Bar na ljetovanje, mi kmeti časno pomoć čistiti kuću. — Prčala je Noka sa velikim poštovanjem o svome Knjazu Gospodaru.

Eto, i tu gdje sam se najmanje nadala, tu sam imala ništa manje nego služavku Kralja Nikole.

Ne, ne da mi se niti spomiljati, volila bih skoro da ne pišem o ovom zmijskom srcu, koje je kano hladna guja lezalo u lijepoj Jeli. Dok nju nisam upoznala, nikad u životu nisam znala da u ljudskoj duši može da postoji takova duboka mržnja, takav jaz između dvoje čeljadi kao što je to između mene i nje.

Jela je bila od prirode sadista. Mučiti nekoga, dovesti ga do ludila, to je bila njena strast. Od bilo koje sitnice umela je stvoriti zamršeni sukob, i kad je vidjela da je u tebi uskipio bijes, sa pakosnim zadovoljstvom upirala bi u tebe one svoje hladne plave oči i ti bi osjećao kako iz cijelog njenog bića eminira neka zmijska naslada.

Redovito, kad mene ne bi bilo kod kuće; sakrila bi djeci kruh i ne bi im ga dala za večerom. Sutra dan bi se djeca tužila, a sakriveni kruh bi se pronašao. Nastao bi u kući lom, u

kojem bi uvijek ona bila pobjednica, jer sve moje zučne riječi, koje bi sipala drhčući od ljutine, vidjelo se da bi za nju bile samo neizrecivi užitak.

Ili kad bi djeca učila, najvolila bi istrgnuti im knjigu iz ruku, a kad bi ova rekla da će joj doći knjiga u glavu, onda bi ona to smijuć se ponovila i zgazila je nogama.

Tako daleko je išlo da bi gdjekada umjesto da se lutim na nju osjećala neku vrstu samilosti.

Smiješno je bilo jednom kad je razbila šoljicu za kavu na kojoj je manjkala ručica. Sutra dan vidim istu šoljicu na istom mjestu, a opet bez ručice.

— Niste je neg kupili, već ste je razbili — predbacim joj.

— Nisam je razbila.

— Nego što ste je kupili razbijenu.

Nije mi ništa odgovorila. Kasnije doznadoh da je obišla cio grad da nade jednu razbijenu šoljicu, a kad joj to nije uspjelo, trgovac lijepoj Jeli za volju razbije ručicu.

Bila je nemoguća. Njena zloba kao da se radala iz svakoga njenog gesta.

Kaže se da u lijepom tijelu diše i lijepa duša. Ne, to nikako nije bio slučaj kod Jele. Muškarci su ludovali za njom, ali ona je uživala da se s njima ruga. Valjda je osjećala da nije još došao onaj nesretnik, mlitavac, na kome će sa uzitkom moći svoju paklenu čud da zadovolji.

*

Mislim da svaki čovjek ima u svomu životu neko doba kad se za nečim u veliko zanese. Kad prebrodi mladalačke oluje, onda su ti zarosi veoma različiti. Tako se i u meni bila razvila velika želja da čitam samo knjige o socijalnim problemima. Nacionalnu ekonomiju, sociologiju i mnoge druge, U njima sam našla obilje znanja koje je za moju naobrazbu bilo sigurno od vrijednosti ali koje je na moje malo kućanstvo bilo jedva primjenljivo. Dapače uvjerila sam se da je bilo vrlo pogibeljno upuštati se u te pokušaje.

Tad sam po prvi put sa sasvim drugim očima počela da gledam na svoje služavke. Tolike loše navike, usađene u meni još u djetinjstvu, iskorištile su se, a samilost je, pod uticajem te lektire, tako naglo rasla, da se do malo sav moj auktoritet srozao u prah.

Bistrije djevojke tu moju slabost vješto su znale da iskoriste, dočim za one sirote, koje nisu naučene svojom glavom da misle, već im je milije kad ih neko gura i oštro im zapovijeda, za te je ovo moje popuštanje i moj lijep način bilo prava muka.

Na posljtaku sam uvidela da je jedan svijestan auktoritet najbolji, ali da i u taj ludo je utrošena energija, ako ga primjeniš na tako nedisciplinovana stvorenja, kao što su većinom naše dalmatinske djevojke.

Za to sam bila veoma zadovoljna kad sam uzela za služavku Tonku Slovenku. Djeca su je prozvala Tonina. Bila je samosvjesna i revno vr-

šila svoj rad. Š njom sam prema pravilima poslodavca i radnika odmah sklopila ugovor, da će mi raditi samo devet časova dnevno, ostalo vrijeme da joj je slobodno upotrijebiti za sebe. Ona je rado čitala i bila je bogoljubna.

— Dakle, Tonka, preko tih satova Vi slobodno možete da čitate, šivate, idite u crkvu.

— Hvala, Gospa.

— Nema tu nikakvi „hvala“, ugovor je ugovor, — rečem ja, pod uticajem najnovije brošure „Prava i dužnosti kućne pomoćnice“, što je upravo tada bila izašla u Austriji.

Tonka se držala boljom djevojkom i često bi malo s prezirom rekla kako Dalmacija nije kulturna kao Slovenija. Ona je imala u sebi nešto od navijenog stroja i za moje živce nakon onih raznih prijašnjih eksperimenata bila je to prava blagodat.

U jednoj od tih mojih mudrih knjiga, bila sam našla ovu veliku istinu: „Odnos između gospodarstva i sluge naliči krivulji dviju naduvenih mješni na koje se pritskaju jedna o drugu. Tamo gdje jedna ulegne, druga se nadme i nikako ne mogu da postignu ravni pravac.“ Ta mi se uporedba veoma svidala. Od tada učinilo mi se besmislenim da se ikada više ljutim na svoje sluge. Jer, govorila bi sama sebi, ako se njezina mješina ulegne, znači da je tlačim, a tlačiti nije čovječno, dakle to je moja krivica, — a ako se pak moja mješina ulegne, znači da ja popuštam, dakle opet moja krivica. Umeti podržavati to ravnovjesje bio je odslije za me ključ u odnosu između mene i mojih slugu. I tako je to bilo provadati sa Tonkom Slovenkom koja je bila tačna kao stroj.

Ali kućanstvo nije škola da ga možeš strpati u satokaz. Nit je ono tvornica niti ured, da ima svoje određene satove rada. Jednog dana desilo se da su mi došli gosti. Tonka nije pokazala ni najmanje zlovolje što je bilo dosta više posla. Dapače, sav suvišan posao obavila je tako spretno i uredno kao da se nije ne tiče.

Ali kad je došla ura njenog izlaza, ona se obukla i uputila vani.

— Tonka, zaboga, ne možete me danas ostaviti samu!

— Zač, gospa?

— Pa zar ne vidite da imam goste?

— Pak vidim. Al ja, gospa, moram u crkvu. Vi ste storili takšni ugovor da sam na taj sat slobodna, a ne ja.

— Ja sam storila — počnem ja da se ljutim — ali kad je iznenada u kući više posla, može se iznenada i prekinuti ugovor. — Malo zastanem pa nadodam: — Platiću Vas, Tonka, napose za ovo. A i napojnicu ćete primiti.

— Rado, gospa, al' ja molim devetcrku, ne smem to prekinuti.

I pošta je.

To mogu samo da zahvalim svojoj socijalnoj literaturi... — pa kad mi reku, čini dobra... Bila sam u grdnoj neprilici i nisam znala šta da radim. Vlak je putovao u večer, a do večeri imala sam što-šta da spremim. Goste pak nisam mogla da ostavim same. Suviše još i jedno dijete mi je ležalo u groznici, bila sam van sebe.

Uzrujana radi toga, te iste večeri dala sam joj otkaz.

Sutra dan sve je bilo kao obično, nikakva promjena. Posao je tekao kao da se nije ništa dogodilo. Ali u večer kad sam pošla spavati, nadem na mome noćnom o-mariću pismo. Otvorim ga i čitam:

S poštovana gospa!

Dakle ja odlazim. Bila sam pri tujih ljudi, so sa mnom lepo postupali kak i Vi, i nikad nobem mi ni kazal da ne volim radit. Ufam se da nisam najhuja i da ću još najči kruha. Ja nisam čera mogla storit drugačije. Prije su dolžnosti prama Bogu pak prama ljudima. Ja sam kak i ostali dni moj posal zvršila. Ja odlazim ne samo od Vas nego iz mesta. Vi, gospa, dobro znate, da za nas Slovenke je na jugu dobro samo zimi, a ne leti. Nismo naučni na hrani. Mogla sam Vam to kazat, dobro je mučat, nisam iz železa i osetljiva sam još previše. — Tonka.

— Osetljiva! ponovim tu riječ i više sam se začudila toj riječi nego cijelom pismu. Što da radim, mislila sam ugasivši svijetlo. Ja i moje misli obično se u noćnim tminama ganjamo i tako prihvatim onu, da i ja njoj odgovorim. I sad nastade u našoj kući neka vrsta tihe korespondence. Moje bi pismo nju čekalo na stolu kad bi se vratila sa trga. A kako je svako usmeno razlaganje bilo prekinuto, meni se taj novi odnos bez buke i govora silno svidio, i pisala sam joj da može ostati do leta, kada je već tu samo za to da provede zimu na jugu. U našoj kući zavladao je silan interes za to dopisivanje. Svako Tonkino pismo očekivalo se sa napetošću i čitalo ga se sa znatiželjom, jer smo obe bile zašle u nekakva socijalna razlaganja.

Moj muž mi jednom reče:

— Pa ona počima da poprira sama tvoj stil... —

Ali stroj koji je bio navijen samo za zimsku sezonu na trideset i prvog maja zaustavio se. On je svoj rok otkucao. Tiho, mirno i hladno toga dana izreče Tonka:

— Zbogom, gospa — tak, ja idem sad! —

Ni djece ni ikoga taj čas nije bilo u kući. Ni za koga ona nije zapitala. Ja sam se ganula, ali još i danas ne znam da li me ganuo taj živi stroj ili taj mrtvi čovjek u Tonki.

— Svršice se —

Split (Iz „Novog doba“)

Vinka Bulić